

A TÜKÖR naplója

TÖRTÉNELMI UTCATÁBLÁK

Sohasem felejttem el, milyen boldogan újságolta nekem Blaháné, élete utolsó éveiben, azt a nevezetes esetet, hogy az «ő Népszínháza» előtti kis teret, amelyen Tinódi Lantos Sebestény «pengeti bronzlantját», az ő nevére keresztelték el:

— Na látja kedves barátom, — mondotta lelkendezve, csillogó szemmel — most már nekem terem is van; a kedves kis «Blaha Lujza-tér». Hát nem boldogság ez?! Mondhatom, nagyobb öröm nem is érhetett most, ebben a csunya, szomorú világban, mert ha elmúlnak ezek az idők, nyilván szívesen emlékeznek majd rám az emberek, valahányszor erre járnak.

Mínhogy éppen akkortájt szögezték föl a téren az ő nevét megörökítő táblácskákat, le is sétált az Emke fölötti, elsőemeleti, erkélyes lakásáról, hogy gyönyörködjék a tulajdon terében. Kérésére velem tartottam én is és mielőtt lementünk, Vilmának, haláláig hűségese házvezetőjének még odaszólt:

— Vilma lelkem, ha keresnek, lent vagyok a teremem... De értem ne jöjjön ám, mert ott akarok sétálni ebédig...

És le is mentünk nyomban. A nagyasszony kétszer-háromszor is körül sétálta a teret. Mindenik táblácska előtt megállt, hogy leolvassa róla, mintha nem ismerné és csak lassan betűzte, így:

— Bla-ha Luj-zatér...

Így beszélt róla maga a legközelebből érdekelt fél, a magyar színművészetnek örök dicsősége.

Érdekes, hogy Blahánéval annak idején kivételt tettek, amikor, az idevágó rendelet ellenére — még életében neveztek el róla közteret. De nyilván meglepődéssel fogadta ezt a közvélemény is, mert ezzel a kitüntetéssel olyasvalakit tiszteltek meg, akit amúgy is a szívébe zárt minden magyar ember.

Ez a kedves epizód jut eszembe most, amikor Budapest utcaneveinek a nyilvánosság előtt való emlegetését időszerűnek tekintem, még pedig éppen azért, mert történelmi időkét élünk. A történelmi, sőt világtörténelmi idők, események lázas liktetése idején, talán megmosolyogtatja az olvasót, hogy ezt a «jámor» témát választom. Ha kissé belenézünk a dolgok mélyébe, látni fogjuk, milyen nevezetes dolog egy-egy utcának, térnek az elnevezése, mennyi világraszóló esemény éled föl lelkünkben, ha az utcanevek birodalmában barangolunk. S ha ezúttal nem is emlitem ennek a témakörnek igen tekintélyes irodalmát, mindjárt kiderül az is, hogy érdemes, sőt talán még érdekesebb, ha mindössze akár csak egy félszázad idevágó eseményeit emlitem és ezen a nyomon napjainkig igyekszem magammal vinni az olvasót.

Így ötven évvel ezelőtt, — amint Toldy László fővárosi levéltáros gondos munkájában látom, — mindössze kilencszázkilenc el-

keresztelt utcája volt Budapestnek. Ma, azaz félszázaddal később, majdnem kétezeröttszáz elnevezett utca és tér van a világvárossá nőtt fővárosban.

Az utcaelnevezések ügye tehát közügy, mert akármilyen közömbösen haladunk is ei egy-egy utca, vagy tér hátsorai előtt, érdemes és elgondolkodtató, ha ráemlékezünk mindarra és azokra, akik és amik eszünkbe jutnak egy-egy utcánév nyomán.

Tessék csak elképzelnem, hogy pl. félszázaddal ezelőtt, 1891-ben sokat vitatták a kérdést, hogy a két Stáció-utcát mire kereszteljük! Szó volt akkor arról, hogy mivel Jókai Mór ott lakott, sőt háztulajdonos is volt ugyanott, az ő nevééről keresztelik el, de mivel Baross Gábornak, félszázaddal ezelőtti kereskedelmi miniszterünknek vitathatatlan érdemei voltak a zónatarifa behozatalával, ő lett a győztes és a Stáció-utcából: Baross-utca lett. Ez maga is bizonyítja, milyen nagy jelentősége van annak, hogy utcáinkat, tereinket helyesen, közmegelegedésre nevezzük el. Hogy ez mennyire igaz, bizonyítja az is, hogy éppen a közelmúltban a napisajtóban érdekes és termékeny vita folyt arról, hogy kinek az ötlete a történelmi utcatáblák dolga.

Mielőtt tehát ennek az állandóan időszerű kérdésnek mai érdekességeiről is szólnánk, vessünk egy pillantást néhai Vadász Ede összeállítására nyomán a félszázaddal ezelőtti állapotokra.

Már 50 évvel ezelőtt, határozott céltudatosság mutatkozik utcáink és tereink elnevezésében. Az utcanevek megörökítik a szabadságharc emlékeit — 12 ilyen utcánév van, — történelmi nagyságaink neveit 45 utcánév őrzi, államférfainkról 15 utcát neveztek el, kiváló íróinkról pedig 35 utcát és teret. Érdekes, hogy ezek között kevésbé ismert íróink (Barcsay, Orczy, Czakó) is szerepelnek. A művészvilág jelesei közül mindössze 5 színész, 4 zenész és 3 festőművész nevével viselték az utcák. Természetes, hogy azokról a kiváló férfiakról, akik a főváros fejlesztése körül érdemeket szereztek, szintén neveztek el utcákat; e nevek között azonban sok van, amelyre már a legöregebb emberek sem emlékeznek (Schuster János, Staffenberger, Havas, Ranolder, Zsivora.). Hogy mennyire halványan emlékeztek, semmi, sem bizonyítja jobban, mint hogy az egykor ünnepezt Zsivora utcájának nevével most Sarkantyú-utcára változtatták. Néhány híres orvostanárunk is kapott utcát, sok katonai vonatkozású utcánév volt, voltak utcanevek az alkotmány köréből (Király, Korona, Nádor, Alkotmány), elneveztek 66 utcát helységekről és városokról, folyóinkról, hegyeinkről, növényeinkről.

A kiegyezés esztendejében, 1867-ben történt, hogy Pest város vezetősége a városi élet erős föllendülése idején elhatározta a régi utcanevek eltörlését azzal, hogy helyükbe történelmi szerepet játszó férfiak nevével teszi. Éppen Gallina Frigyes fővárosi tanácsnok említi egy érdekes kis füzetében, hogy az

ötvenes (1850) és hetvenes évek folyamán már jelentősebb irodalma is keletkezik az utcaelnevezések ügyének, amely megállapítja, hogy voltaképpen Európa-szerte eléggé későn kezdtek foglalkozni az utcák és terek elnevezésével. Nyoma van annak, hogy jó hosszú ideig maga a lakosság nevezte el az utcákat, szükség szerint, vagy ötletszerűen. A házak megszámozását pl. Berlinben is csak az 1700-as évek elején, — a páros és páratlan oldal bevezetését pedig Bécsben az 1800-as évek legelején kezdték meg.

Egyike a legértékesebb idevágó munkáknak Schmolli Lajos v. székesfővárosi levéltáros könyve, amely 1906-ban jelent meg és amelyben külön fejezet foglalkozik a pestvárosi utcák és terek 1817-ik évbéli állapotával. Ez a kétségtelenül derék és lelkiismeretes kutatások nyomán keletkezett munka megemlíti sok-sok olyan utcanevet, amelyeket bizony kár volt eltörölni, mert a szinte patinás nevek helyébe úgyszólván semmitmondó nevek kerültek, egészen indokolatlanul. Így pl. a «Delizsánc»-utcából: Gyorskocsi-utca lett, a «Dáma»-utcából: Anna-utca. Eltűnt a biedermeieres hangzású: «Kalácsütő»-utca, a «Türedelem»-utca és még sok más utcanév, amelyek bizony megmaradhattak volna, akár egy-egy múkincs.

Viszont érdekes és érdemes, akár csak nagyon felületesen is, megemlékeznünk arról, hogy napjainkban, azaz napjainkig, miféle új utcák, illetve utcanevék születtek. Tehát: Ady Endre nevét kapta a Bimbó-utca egy része, az Albrecht-útból: Hunyadi János-, az Alkotás-utcából: Gömbös Gyula-út lett. Az Amazon-utca: Hutya Ferenc-, a Balaton: Rothermere-, a Bástya-sétány: gróf Bethlen István-bástyasétány, a volt Konkoly-utca: Benedek Elek-, a Birsalma: Ráth György-, a Gólya: Bókay János-, a Borz: Kaas Ivor-, a Csillag: Gönczy Pál-, a Sarkantus: Dalmady Győző, a volt Madách-utca: Dankó Pista-utca lett. Viszont Madách Imre teret kapott a VII. kerületben, ahol két új utca: az Ádám- és Éva-utca torkollik bele. A Flór-utca: Rákosi Jenő nevét kapta. A Gyöngytyúk-utcából: Gyulai Pál-utca lett és a III. kerületben Gyóni Géza is kapott utcát.

Országgyarapító Kormányzó urunk nevét a róla elnevezett Bástyasétány, Híd, Körter és Út örzi meg az utókor számára. A Soroksári-út egy részét: Jászai Mari nevére, a Károly-körutat: Károly király-útjára keresztelték. De utcát vagy teret kapott idáig: Mussolini, Hitler, azután Papp-Váry Elemérné, Pósa Lajos, Prielle Kornélia, Puskás Tivadar, Rumbach Sebestyén, aki neves orvos

CLARAX
mosó- és áztatószóda

áztatáshoz

LÁGYÍTJA A VIZET
MOSÁSNAK ÉS ÖBLÍTÉSNEK
TISZTOGATÁSHOZ
ÉS MOSOGATÁSHOZ

Hutter

CLARAX
mosó és áztatószóda
vízlágyításhoz

volt és háza volt a mai Rumbach-utcában, továbbá Stróbl Alajos, Szabolcska Mihály, Újházi Ede, Vajda János, Volkmann Róbert stb. is.

Végül vissza kell még térnünk arra a vitára, amely mostanában a történelmi utcátlábak dolga körül folyt, természetesen anélkül, hogy mi is kutatónk, vajjon ebben a kérdésben mi kinek az ötlete. Csupán a történelmi hűség kedvéért legyen szabad megemlítenünk, hogy még 1925-ben, Havass Rezső v. fővárosi bizottsági tag ez irányban

indítványt is tett, majd Gallina Frigyes fővárosi tanácsnok 1931-ben ugyancsak azt ajánlotta, hogy az utcátáblák neveit márványba, kőbe véssek, a kitüntetett képét pedig dombormű formájában helyezék el ott, sőt éjjel villanylámpással világítsák meg.

Igaza van tehát az említett vita egyik résztvevőjének, amikor ezt írja: «Az is lehet, hogy az ötletet már előttem is felvetette valaki, csak én nem tudok róla». Csakugyan a napisajtóban lefolyt vita alatt felmerült dr. Arányi Lajos budapesti orvostanár neve: ő volt az, aki 1864-ben felvetette a történelmi utcátáblák ötletét és jórészen meg is valósította. Budapesten ma több ilyen utcátábla látható; legérdekesebb az Apponyi-tér emlékszerű márványtáblája. Az ötlet tehát nem új és semmi hiba sincs abban, hogy többen, érdemes formában feszegetik.

E sorok írója ebben az ügyben a következő, valóban új és eredeti ötletet ajánlja az illetékes körök szíves figyelmébe: Tegyük ünnepélyessé azt a nevezetes napot, amelyen a főváros a történelmi utcátáblákat elhelyezi. Ezen a napon tartson a főváros nagyszabású nemzeti ünnepélyt a Vigadóban és az ünnepségen kiváló közéletű férfiak, írók és tudósok méltassák az esemény jelentőségét és mutassanak rá, hogy az utcátáblák milyen rendkívül jelentős nevelő hivatást fognak teljesíteni. Mondják el — s különösen a tanuló ifjúság figyelmét hívják fel rá, — hogy így az utcátáblákon valósággal megelevenedik és közkinccsé válik az egész magyar irodalom és művelődéstörténet.

Az egész világon Budapest lenne a legelső város, amely az utcakeresztelés tényét ünnepélyes formában megülné, s egyúttal ez az intézmény színmagyar intézmény lenne és országos jelleget is kapna.

Ne rejtjük véka alá azt, amire az egész világ előtt büszkék lehetünk.

Polgár Géza.